

Kun. dr. Viktoras Gidžiūnas savo paskaitoje *Pabrėža Vilniaus Universiteto žemaičių grupėje ir jo įnašas į žemaičių kultūrą* (žr. 115-134 psl.) praskleidė itin įdomią asmenybę — Jurgį Ambraziejų Pabrėžą (1771-1849), Vilniaus universiteto žemaičių studentų grupės narį, ir jo įnašą į žemaičių kultūrinį gyvenimą. Pabrėža priklauso žemaičių šviesuolių grupei, kurie XIX amžiaus pradžioje buvo sukėlę gyvą intelektualinį sąjūdį. Jis stovi greta Dionyzo Poškos, Simano Stanevičiaus, Silvestro Valiūno, Daukanto, Valančiaus ir žemaičių sąjūdį papildė gausiais religiniais ir moksliniais raštais ir net keliomis dainomis.

Pabrėža įstojo į Vilniaus Universitetą studijuoti istorijos, anatomijos, botanikos ir «išguldymo šv. Rašto», bet nebaigęs išėjo į Kosčiuškos sukilimą, o šiam nepavykus, įstojo į Varnių kunigų seminariją. Tada jis vikaravo Šiluvoje, Plungėje, Kartenos altarijoje, kol 1816 metais įstojo į pranciškonų vienuolyną Kretingoje. Čia jis įsijungė į mokslinį gyvenimą kaip mokytojas ir vadovėlių autorius. Jis parašė pirmą lietuvišką geografijos vadovėlį — «žemiūraštį». Pagarsėjęs kaip pamokslininkas, jis 1821 m. buvo paskirtas Kretingos vienuolyno pamokslininku. Medžiagą pamokslams jis rinkdavo iš įvairių šaltinių. Jo pamokslai, sujungti į 11 rinkinių, parašyti ištiesai Kretingos žemaičių tarme, vaizdingi ir iškalbingi. Lygiai taip ir paskaitininkas perdavė tų pamokslų ištraukas, tad paskaitos klausytis buvo malonu. Pabrėžos pamoksluose atsispindi žemaičių papročiai, apimantys krikščynas, vestuves, laidotuves, vaikystę,

jaunystę, senatvę, socialinius ir šeimyninius santykius, elgesį, apeigas, taigi visą žemaičio gyvenimą. Iškeldamas, kas juose savita, Pabrėža paliko liudijimą ne tik apie žemaičių elgseną, bet ir apie tuometinį Bažnyčios vadovų moralinį mentalitetą. Paskaitininkas pavyzdžiu paėmė Pabrėžos nagrinėjimą labai smulkiai žemaitiškų vestuvinių papročių ir jo smerkimą to, kas juose nesiderina su bažnytiškąja morale. Kadangi šiaurės vakarų žemaičių vestuviniai papročiai labiausiai išigalėję Kretingos parapijoje, etnografams tai sudaro labai vertingą medžiagą.

Pabrėža buvo ir išsimokslinęs liaudies gydytojas. Jis rašė knygeles, kaip apsisaugoti nuo ligų ir jas gydyti, tyrinėjo vaistinių medžiagų ypatybes. Jis buvo jautrus sergantiems žmonėms, kaip rodo jo įvadas į vieną medicininį veikalą — jį skiria «brolio žemaitėlio gerovei». Iš jo parašytų 17 medicininių veikalų daugelis rankraščių yra žuvę, kai kurie yra Vilniuje. Nedaug jo darbų lig šiol išleista, tik kai kurie fragmentai iš jo botanikos veikalų.

Pabrėža, kaip Žemaitijos sielovadovas, pats pasižymėjo šventu gyvenimu, buvo griežtas asketas. Žemaičiai jį laiko savo šventuoju, lanko jo kapą ir ten dar Nepriklausomos Lietuvos laikais pastatyta koplytelė.

Kaip lituanistas, Pabrėža rūpinosi žemaičių kalba, norėjo, kad ji būtų literatūrinė. Gera žinia, kad kun. dr. Gidžiūnas žada paskelbti daugiau medžiagos apie Pabrėžą, pavyzdžiui, jo « dvasinio gyvenimo pasiryžimus », o taip pat rašo Pabrėžos biografiją.